

**TEZAURUS ZNANSTVENOG PODRUČJA SOCIJALNIH
DJELATNOSTI – GRANA SOCIJALNA POLITIKA
PRILOG PREDMETNOJ OBRADI**

THESAURUS IN THE FIELD OF SOCIAL WORK AND WELFARE
– SOCIAL WELFARE POLICY BRANCH : A CONTRIBUTION TO
SUBJECT CATALOGUING

Ksenija Švenda-Radeljak
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada
kradelj@pravo.hr

UDK / UDC 025.4:61
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 10. 1. 2014.

Sažetak

Razvoj znanstvenog područja socijalnih djelatnosti odrazio se uvelike na podizanje kvalitete obrazovanja za struku socijalnog radnika na Studijskom centru socijalnog rada pri Pravnom fakultetu u Zagrebu. Pozitivni pomaci na tom području potaknuli su i razvoj knjižnice ustanove. Porast broja korisnika i složenosti njihovih upita doveo je do potrebe za standardizacijom nadziranoga znanstvenog jezika područja, kao i za standardizacijom predmetnih odrednica korištenih za pretraživanje fonda knjižnice. Kako bi se standardizirala obrada i organizacija građe knjižnice, te poboljšao i olakšao postupak pretraživanja informacija svim zainteresiranim korisnicima, pristupilo se izradbi tezaurusa. Istovremena izradba tezaurusa za sva područja socijalnih djelatnosti ne bi bila moguća zbog multidisciplinarnosti svake pojedine grane područja. Stoga se pristupilo izradbi tezaurusa samo za granu socijalne politike, koja se zbog svoje vlastite epistemologije, te izgradnje vlastitog rječnika nadziranoga znanstvenog jezika činila najpogodnijom. U planu su izrade tezaurusa i za ostale grane područja.

Ključne riječi: tezaurus, predmetna analiza sadržaja, označivanje i pretraživanje informacija, socijalne djelatnosti, socijalna politika

Summary

The development of the scientific field of social work and welfare has had a significant impact on improving the quality of the Studies in social work and welfare at the Faculty of Law, Zagreb University. The level of professional education improved both in qualitative and quantitative ways. Positive changes in the social work and welfare field have also influenced the development of the Faculty library.

The growth in the number of users and the complexity of their requests initiated the standardization of a specialized language and subject analysis for this scientific field. In order to standardize cataloguing, classification and organization of library holdings, and thus enhance information searching and retrieval for users, the library began to build a thesaurus. The simultaneous building of one thesaurus for all areas of social work was not possible due to the multidisciplinary nature of its branches. Hence, a thesaurus was first built only for the area of social policy, which seemed most suitable considering its epistemology and a possibility of building a specific and controlled scientific vocabulary. The future plans include building thesauruses for other branches in the field of social work and welfare, too.

Keywords: thesaurus, indexing, information retrieval, social welfare, social welfare policy

Uvod

Građa knjižnice Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu (SCSR) umnogome je specifična. Fond knjižnice postupno se razvija u skladu s razvojem socijalnih djelatnosti, mladoga znanstvenog područja koje se proučava i istražuje najviše na toj visokoškolskoj ustanovi. Knjižnica je slijedila i prepoznavala potrebe korisnika, uglavnom studenata i profesora ustanove. Vezano uz multidisciplinarnost samog područja, fond knjižnice nije usko specijaliziran. Osim svoga primarnog, sadrži i građu drugih znanstvenih područja. No, prema strukturi osnovnog fonda s područja socijalnih djelatnosti, ova je knjižnica jedina te vrste u Hrvatskoj, što uvjetuje i specifičnosti u obradi građe.

Jedna od zadaća knjižnice jest da informacije s područja socijalnih djelatnosti maksimalno približi i korisnicima same struke – socijalnim radnicima, koji žive i rade diljem Hrvatske. Stoga je predmetna obrada bila uvijek vrlo važan dio rada knjižnice. Kako bi se korisnicima još više olakšalo i standardiziralo pretraživanje fonda, izrađen je tezaurus socijalne politike, jedne od grana znanstvenog područja socijalnih djelatnosti. U cilju potpunijeg prikaza nastanka ovog tezaurusa, prikazat će se razvoj samoga znanstvenog područja i njemu pripadajućih grana, te se osvrnuti na razvoj i specifičnosti knjižnice ustanove. Vezano uza sre-

dišnju temu rada – izradu tezaurusa, analizirat će se ukratko značajke i prednosti tezaurusa općenito. Detaljnije će se nakon toga analizirati značajke i struktura tezaurusa socijalne politike, te nagovijestiti njegov daljnji razvoj.

Razvoj znanstvenog područja

Socijalne su djelatnosti dugo vremena bile marginalizirano područje, slabo prepoznato od šire javnosti. Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, koji je za posljedicu imao i velike potrebe za raznim vidovima socijalne skrbi, prepoznata je potreba sustavnog obrazovanja djelatnika u tom području. Stoga je u akad. god. 1952./53. počela s radom Viša škola za socijalne radnike u Zagrebu.¹ Godine 1971., Viša škola prerasta u četverogodišnji Međufakultetski studij socijalnog rada. On je u mnogim svojim vidovima slijedio najsuvremenija znanstvena saznanja s područja socijalnog rada u svijetu, no s druge je strane takav vid nastave sadržavao niz problema, uglavnom organizacijske prirode. U godini 1982./83, nositelj nastave postaje Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a studij, pod nazivom Zajednički studij socijalnog rada, postaje njegov sastavni dio, što ostaje do danas. Godine 1992. mijenja naziv u Studijski centar socijalnog rada (SCSR-a).²

Devedesetih godina, nove okolnosti nakon osamostaljivanja Hrvatske: Domovinski rat, poslijeratno razdoblje, te svjetska gibanja, potiču kvalitativni i kvantitativni razvoj teorije i prakse socijalnih djelatnosti. Stvara se jedinstvena epistemologija područja, kao i vlastito znanstveno nazivlje.³ Područje se socijalnih djelatnosti 2000. godine i službeno priznaje kao znanstveno područje.⁴ Unutar njega definirane su znanstvene grane: socijalna politika, socijalno planiranje, teorija i metodologija socijalnog rada, posebna područja socijalnog rada, socijalna gerontologija. Svaka od tih znanstvenih grana razvija vlastitu teoriju i znanstveni jezik, a istovremeno se i međusobno povezuju u jedinstveno znanstveno područje. Knjižnica SCSR-a prati razvoj područja od njegovih početaka, stoga će sljedeći dio rada ukratko prikazati njen razvoj.

¹ Ajduković, Marina. Razvoj obrazovanja socijalnih radnika u Hrvatskoj. // 50 godina Studija za socijalni rad / ur. Marina Ajduković. Zagreb : Pravni fakultet, 2002. Str. 9-13.

² U svakodnevnoj uporabi je i naziv Studij socijalnog rada.

³ Knežević, Mladen. Neka razmišljanja o suvremenoj teoriji socijalnog rada. // Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada 4(1997), 29-40.

⁴ Pravilnik o dopuni Pravilnika o utvrđivanju znanstvenih područja. // Narodne novine 30(2000).

Razvoj knjižnice Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu⁵

Specifični razvoj socijalnih djelatnosti i razvoj strukovnog obrazovanja socijalnih radnika neposredno se odražavao na strukturu i razvoj fonda knjižnice. Osnovana je akademske godine 1952./53., istovremeno s početkom rada Više škole za socijalne radnike. Početak izgradnje fonda knjižnice obilježila je određena neselektivnost u prikupljanju građe jer su glavni izvori prinova fonda bile donacije profesora ili drugih knjižnica. Stvaranjem autentične teorije područja, te razvojem nastavnog i znanstveno-istraživačkog postupka, rasle su kvantitativno i kvalitativno potrebe profesora i studenata za kvalitetnom i suvremenom literaturom. Priključenjem Međufakultetskog studija socijalnog rada Pravnom fakultetu, akademske godine 1982./83, počinje najkvalitetnije razdoblje u radu i razvoju knjižnice. Jedan dio znanstveno-nastavnog osoblja postaju diplomirani socijalni radnici, što svakako utječe na jačanje i razvijanje autentične paradigme socijalnog rada. Vrijeme Domovinskog rata i ostvarenje hrvatske državnosti pokazalo je istinsku potrebu za strukom socijalnog rada, a samim tim mijenja se percepcija o potrebama studenata prema knjižnici Studija. Knjižnica se naglo počinje razvijati, težeći postati suvremena visokoškolska knjižnica. Posebna pažnja mogla se napokon posvetiti nabavi novih naslova stranih časopisa sa svih grana područja socijalnih djelatnosti, koje su se u međuvremenu razvile. Kako fond časopisa postaje veći i kvalitetniji, studenti, nastavnici, ali i socijalni radnici iz prakse, mogu biti u dodiru s najnovijim znanstvenim spoznajama iz svih polja područja. One su morale postati dostupne svakom korisniku, stoga je trebalo mijenjati i dotadašnje načine obradbe građe.

Formalna obradba građe knjižnice provodila se od njenog osnutka. Prinove knjiga evidentirane su u inventarnoj knjizi. Tim su brojem označavane jedinice građe, te prema njemu i fizički smještane. Taj sustav, poznat kao *numerus currens*, porastom fonda postao je nespretn za korištenje, te je građu trebalo organizirati na drugi način. Pri preuređenju knjižnice, 1995. godine, odabrana je UDK klasifikacija kao najpogodnija za stručnu obradbu građe. Od tada se prema njoj građa i fizički smješta na police. Osim formalne obradbe, namijenjene u prvom redu stručnom osoblju, u knjižnici se građa počinje i sadržajno obrađivati, te je rezultat ovog postupka stvaranje predmetnih odrednica, strukturiranih prema određenim mjerilima, i njihovo organiziranje u predmetnom

⁵ Švenda-Radeljak, Ksenija. O knjižnici Studijskog centra socijalnog rada : razvoj do procesa informatizacije.// Ljetopis socijalnog rada 17, 1(2010), 129-147.

katalogu. Od 2000. godine započinje informatizacija knjižnice, što još više aktualizira potrebu za standardizacijom u predmetnoj obradbi građe.

Povećana aktivnost korisnika u pretraživanju, povezana s informatizacijom knjižnice, ukazala je ujedno i na probleme koji uvijek prate predmetno označivanje građe. Prirodni jezik ima uza svoje dobre, i neke loše strane. To su problemi nestandardiziranosti, sinonimije i višestrukih značenja. Ti se problemi posebice uočavaju kod učestalog pretraživanja po predmetnim odrednicama. Kako one nisu standardizirane, korisnici često na svoj upit ne dobivaju, ili dobivaju polovične informacije. Nestandardiziranost predmetnih odrednica problem je i knjižničaru pri obradbi građe. Vezano uz razvoj znanstvene teorije područja socijalnih djelatnosti, predmetna obradba mora pratiti znanstveni jezik područja, te se prilagođivati njegovim aktualnim promjenama. U suradnji sa znanstveno-nastavnim osobljem, zadatak je knjižničara stvarati, upotpunjavati i standardizirati jezik znanstvenog područja, te time stvarati umjetni jezik nadziranog rječnika jer to je jedan od uvjeta za rast i razvoj pojedine znanosti.

Imajući u vidu gore opisan razvoj kako samog područja, te sve složenije zahtjeve korisnika, uvidjelo se da je nužno izraditi tezaurus područja socijalne djelatnosti, kako bi se provela standardizacija jezika i omogućilo brže i djelotvornije pretraživanje građe, te time posredno i razvoj znanstvenog područja socijalne djelatnosti.

Radi široke strukturiranosti i multidisciplinarnosti područja, nije bilo moguće izgraditi tezauruse za sve grane istovremeno. Stoga je odlučeno da se tezaurusi izrađuju za svaku pojedinu granu područja. Prva od njih bila je socijalna politika. Razlozi odabira bili su višestruki. Socijalna politika jedna je od dvije najveće grane područja, s razvijenom vlastitom epistemologijom i znanstvenim jezikom, što umnogome olakšava izbor naziva. Najveći broj upita korisnika bio je i vezan uz socijalnu politiku, kao i broj jedinica obrađene građe. Stoga je postojala baza predmetnih odrednica, koje se mogu uspješno preoblikovati u deskriptore. Socijalna politika producira mnogo autentičnih radova te i na taj način uspješno razvija vlastiti znanstveni jezik. Izradbu hijerarhijske strukture tezaurusa olakšava i postojanje hijerarhijske strukture unutar same znanstvene grane za koju se izrađivao. Hijerarhijske strukture unutar socijalne politike su horizontalne i vertikalne. Horizontalna struktura su podjele na područja koja proučava socijalna politika, a koje su bile oslonac za sustavni raspored deskriptora. To su:

- Teorijske perspektive socijalne politike
- Područja socijalne politike

- Instrumenti socijalne politike
- Nositelji provođenja mjera socijalne politike
- Sustav socijalne pomoći
- Modeli socijalne politike
- Socijalno planiranje⁶

Unutar svakog područja postoji vertikalna hijerarhija od općenitijih ka specifičnijim pojavama i postupcima kojima se bavi socijalna politika, bilo samostalno, bilo u suradnji s drugim srodnim znanstvenim područjima.⁷ Prije prikaza tezaurusa socijalne politike, potrebno je ukratko opisati općenite osobine tezaurusa.

O tezaurusu

Bez obzira na mnogobrojne promjene u području informacijskih znanosti, tezaurus ostaje jedno od najboljih pomagala za organiziranje, označivanje i pretraživanje informacija. Mnoga ga znanstvena područja već dugo koriste, stoga je njegova valjanost provjerljiva u praksi. Tezaurus ili pojmovnik može se definirati kao strukturirani popis pojmova, odnosno deskriptora i nedeskriptora, kojima je svrha da u nekom dokumentacijskom sustavu na nedvosmislen način prikažu pojmovni sadržaj dokumenata.⁸ Ukratko se tezaurus može definirati kao standardizirani referentni rječnik koji omogućuje duboko i detaljno indeksiranje dokumenta.⁹ Po svojoj je funkciji tezaurus sredstvo za nadzor nazivlja koje se koristi pri prevođenju prirodnoga jezika dokumenata, ključnih riječi i govora korisnika u uži, sistematičniji, dokumentacijski jezik.¹⁰ Tezaurus je posebna vrsta umjetnog jezika za pretraživanje, zasnovan na hijerarhijskim vezama i asocijativnim odnosima unutar nekoga tematskog područja. Upravo zahvaljujući tezaurusu, pojmovi koje koristimo u predmetnom označivanju postaju standardizirani i jednoznačni. Time tezaurus omogućuje

⁶ Puljiz, Vlado... [et al.] Socijalna politika. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005. Str. 13-16.

⁷ Obje ove strukture prikazane su u abecednom rasporedu tezaurusa.

⁸ Bawden, David. Tezaurusi : nova postignuća. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 44, 2(2001), 184.

⁹ Urbanija, Jože. Metodologija izrade tezaurusa. Zagreb : Naklada Nedićko Dominović, 2005. Str. 11.

¹⁰ Isto.

dosljednost u označivanju dokumenata i omogućuje njihovo učinkovito pretraživanje.

Oblik tezaurusa je abecedni popis pojmova na jednom ili više jezika, ovisi je li riječ o jednojezičnom ili višejezičnom tezaurusu. Između pojmova uspostavljaju se različiti hijerarhijski odnosi nadređenosti i podređenosti, a koji se označavaju metajezičnim oznakama.¹¹

Primjer takvih oznaka:

širi termin(BT= Broader term)

uži termin(NT= Narrower term)

srodni termin(RT = Related term)¹²

Za razliku od raznih klasifikacijskih shema, ograničenih prvobitnom strukturom, koja se gotovo i ne smije mijenjati, tezaursi tih ograničenja praktično nemaju, jer se sastoje od pojmova iz prirodnog jezika, poredanih abecednim redom i unakrsnih uputnica koje vode korisnika od jednog do drugog indeksa. Predmetne odrednice, izabrane iz prirodnog jezika, a koje jednoznačno zastupaju pojmove sadržane u dokumentima, nazivaju se *deskriptori*.¹³ Oni predstavljaju temeljni dio tezaurusa. Mogu biti općeniti ili specifični (npr., vlastita imena, simboli i sl.). Deskriptor može biti jedna riječ, ili više riječi koje onda tvore jedinstveni pojam i moraju zadržati svoj prirodni slijed. U svakom slučaju, deskriptori moraju težiti označivanju specifičnog nazivlja znanstvenog područja za koje se izrađuju. Kao deskriptor bira se izraz koji zastupa samo jedan pojam, sastojao se on i od više riječi. Deskriptori trebaju biti precizni, ali i jasni. To znači da treba izbjegavati uporabu suviše specifičnih izraza, ili rijetko korištenih izraza. Osnovni uvjet za valjane deskriptore, a time i za valjani tezaurus, jest jednoznačnost. Odnosi među deskriptorima su recipročne naravi, a mogu se izdvojiti tri vrste odnosa: ekvivalentnost – gdje se jednom između njih daje prednost da predstavlja pojam; hijerarhija – dakle odnos nadređenosti i podređenosti pojmova i odnos asocijacije – srodnosti. Deskriptori se mogu upotrebljavati u obliku prethodnog povezivanja (prekoordinacije) i naknadnog povezivanja (postkoordinacije). U praksi se daleko češće primjenjuje prekoordinacija.

¹¹ Isto. Str. 28.

¹² Leščić, Jelica. O tezaurusu : načela, izradba, struktura : pregled. // Vjesnik Bibliotekara Hrvatske 44, 2(2001), 179.

¹³ Leščić, Jelica. Klasifikacija i predmetno označivanje. Zagreb : Naklada Nediljko Dominić, 2007. Str. 12.

Osim deskriptora, postoje i nedeskriptori. Oni su izrazi koji zastupaju pojmove, ali nisu prihvaćeni kao deskriptori, i u tiskanim tezaurusima razlikujemo ih od deskriptora drugačijim grafičkim rješenjem. Struktura tezaurusa uvelike ovisi o korisničkoj zajednici za koju se izrađuje i područjima za koja se izrađuje. Stoga je prije izrade konkretnog tezaurusa potrebno jasno definirati korisničku zajednicu i istražiti njene potrebe, te s time povezano definirati područje za koje se tezaurus izrađuje.

Pri izradi tezaurusa primjenjuju se iste metode kao i one za izbor deskriptora. To su analitička i sintetička metoda. Analitička metoda koristi najznačajnije riječi iz prirodnog jezika za određeno područje za koje se tezaurus izrađuje. Pojmovi se prikupljaju indeksiranjem dokumenata, pomoću pitanja korisnika, te savjetovanjem stručnjaka za dano područje. Sintetičkom metodom deskriptori se biraju unutar sekundarnih publikacija (kataloga, međunarodnih i nacionalnih stručnih rječnika, oslanjajući se na klasifikacijsku shemu prema kojoj je klasificirana građa u knjižnici). Uz ovu se metodu ujedno odmah vrši nadzor rječnika i svaki se deskriptor stavlja u međuodnos. Tezaurus se organizira hijerarhijskim odnosom. Tako on ostaje otvorena struktura koja se stalno gradi i nadopunjuje. Kako bi tezaurus bio valjan, treba zadovoljiti mjerilo pokrivenosti područja za koje se izrađuje. Vrlo je važno paziti na pravilan izbor deskriptora i njihovo jasno razlučivanje od nedeskriptora, a odnosi među deskriptorima moraju biti logični i jasni.

Mora biti stalno otvoren novim nadopunama i slijediti osuvremenjivanje jezika područja za koje se izrađuje, odnosno nova dostignuća i spoznaje u tom području, kao i moguće sugestije korisnika.

Kvaliteta tezaurusa provjerava se pomoću povratne informacije od korisnika. Stoga bi bilo uputno tijekom izradbe tezaurusa, dijelove dati korisnicima na uvid i uvažiti njihove primjedbe. Kad se tezaurus počne koristiti, povremeno bi bilo potrebno izvršiti provjeru učestalosti korištenja tezaurusa i korisničko zadovoljstvo njime.

Opis rada na ustroju tezaurusa znanstvenog područja socijalne djelatnosti – grana socijalna politika

Tezaurus socijalne politike, prema svojim osnovnim obilježjima je jedno-jezični, izvorni, specijalni tezaurus. Deskriptori su odabrani iz danoga prirodnog jezika, a izrađen je ručno. Budući da je prema nastanku izvorni tezaurus, može poslužiti za izradu novih tezaurusa. Istovremeno ima funkciju tezaurusa za indeksiranje i tezaurusa za pretraživanje. Izrađen je prema međunarodnom standardu ISO 2788., kao dio magistarskog rada i dovršen 2005. godine.¹⁴ Struktura je koncipirana na temelju propisanih načela. Osim ISO standarda, pregledani su standardi značajne domaće i strane znanstvene literature o tom području čiji je popis dan na kraju rada. Oblici naziva ustanovljeni su pregledavanjem prikupljenih naziva. Specifičnost je ovog tezaurusa da se u najviše slučajeva kao nazivi javljaju pojmovi opisani s više riječi koje tvore jedan stručni pojam. Tome je razlog prilagodba engleskih i njemačkih naziva našem jeziku, te opisna struktura samog hrvatskog jezika. Razmjerno se često u tako složeno strukturiranim pojmovima rabe glagolske imenice, te imenice kojima prethodi pridjev. Imenica kao oblik riječi, posebno kao jedna riječ javlja se razmjerno najmanje, i to u hijerarhijski nižim strukturama.

Primjer:

B PODRUČJA SOCIJALNE POLITIKE

BF obiteljska politika

e roditelji

1 majka

Nakon općenito prikazanih osobina ovog tezaurusa, sljedeći dio rada prikazat će metode prikupljanja deskriptora, njihova obilježja, te međusobne odnose naziva unutar tezaurusa, te načini odabira deskriptora u slučajevima jednine i množine, sinonimije te tuđica i usvojenica.

Metode prikupljanja deskriptora

Počeci izrade predmetnog kataloga u knjižnici SCSR-a, bili su i počeci sustavnog organiziranja predmetnih odrednica, koje su kasnije postale izvor deskriptora. Informatizacija knjižnice uvjetovala je porast mogućnosti mnogostrukog pretraživanja fonda, te je počela rasti potreba za nadziranom rječnikom.

¹⁴ Švenda- Radeljak, Ksenija. Ustroj tezaurusa za znanstveno područje socijalne djelatnosti – grana socijalna politika : magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2005.

Kako se u međuvremenu znatno povećao broj predmetnih odrednica, knjižničar ih je sve teže mogao sustavno pratiti i unositi pri predmetnoj obradi građe. Stoga je i to bio jedan od razloga da se priđe njihovom sustavnom uređenju tj. izboru deskriptora. Predmetne su odrednice i nadalje korištene u sadržajnoj obradi građe za ostala polja socijalnih djelatnosti za koja nije izrađen tezaursus.¹⁵

U postupku sustavnog uređivanja predmetnica, korištene su analitička i sintetička metoda, koje su korištene i pri izgradnji cjelokupnog tezaurusa. Nazivi su prikupljeni iz prirodnog jezika. Pri tome je knjižničar ujedno i socijalni radnik, te posjeduje znanje za procjenu značajnosti naziva. Nadalje, profesori Studijskog centra socijalnog rada uvijek su bili više nego otvoreni na suradnju i sugestije pri izboru najboljega mogućeg deskriptora. Značajnu pomoć pri izboru deskriptora i hijerarhijskom strukturiranju tezaurusa činili su i upiti korisnika. Naposljetku, nazivi su prikupljeni indeksiranjem dokumenata.

Sintetička metoda bila je korištena prvenstveno oslanjanjem na UDK klasifikaciju koja se primjenjuje za klasifikaciju građe u knjižnici.

Referentna literatura, najčešće rječnici stranih riječi i specijalne enciklopedije, služila je za dodatna pojašnjenja izabranih deskriptora, te njihovo stavljanje u međuodnos. Pri izboru konkretnih naziva, težilo se i pravilnoj uporabi hrvatskoga književnog jezika, kao i suvremenijoj inačici pojma. Pojmovi su birani pazeći i na to da sama struktura tezaurusa ostane dovoljno otvorena za nove pojmove i proširivanje postojećih skupina.

Kada je trebalo odlučiti treba li deskriptor prikazati u jednini ili množini, uzimalo se u obzir u prvom redu samo znanstveno područje za koje se tezaursus izrađuje, njegova hijerarhijska struktura i znanstveni jezik. Naposljetku se izabrani deskriptor težilo uskladiti s aktualnom praksom hrvatskoga književnog jezika.

Nazivi u jednini zastupljeni su najčešće na nižim hijerarhijskim mjestima. Njima se označavaju osobe (*majka*) ili određene usluge koje se tako imenuju i u jeziku strukovne zajednice (*socijalna skrb*). Nazivi u množini razmjerno su češći kao vršni termini (VT). Osim ovoga hijerarhijskog rasporeda, nazivi u množini upotrijebljeni su kada je riječ o pojmu koji se koristi u literaturi i govoru (*javni fondovi*), njime se označava čitava struka (*socijalni radnici*) ili skupina ljudi (*stari ljudi*).

Zbog svoje specifične strukture, hrvatski je jezik kako prirodni, tako i znanstveni, bogat sinonimima. Pri izradi tezaurusa, kao deskriptor birao se noviji pojam znanstvenog jezika zajednice ili pojam koji pripada hrvatskom

¹⁵ O podjeli znanstvenog područja socijalnih djelatnosti vidjeti na str. 5.

književnom jeziku (primjerice *obustava rada* umjesto *štrajk*). Pri tome je izvršeno unakrsno upućivanje s deskriptora na sinonime i obratno. Pri svrstavanju u sinonime, rukovodilo se definicijom sinonima prema standardu ISO 2788 koji glasi *sinonimi su izrazi čije se značenje može smatrati istim u širokom kontekstu. Češće se javljaju u kontroliranom jeziku za indeksiranje nego u prirodnom jeziku. U praksi se javljaju različite vrste sinonima.*¹⁶

Hrvatski jezik, nadalje, obiluje tuđicama i usvojenicama. One su plod stoljetnih utjecaja stranih jezika susjednih naroda. U nadziranim jezicima pojedinih znanosti, mnoge su se takve tuđice udomaćile i postale usvojenice – sastavni dio jezika. Tezaurus socijalne politike zadržao je kao nazive tuđice koje su dugo godina tretirane kao sinonimi (primjerice *porodica*). Uz njih je data uputnica na deskriptor. Nakon ovog prikaza stvaranja i organiziranja deskriptora, potrebno je reći nešto o međuodnosima naziva unutar tezaurusa.

Odnosi naziva u tezaursu

Tezaurus po svojoj funkciji ima zadatak uređivanja naziva, tako da jasno prikaže odnose koji određene nazive, i deskriptore i nedeskriptore, povezuju u smisleni sustav. Izabrani nazivi tako se javljaju u dvije skupine odnosa: odnosi između pojedinačnih pojmova i odnosi unutar hijerarhijski poredanih naziva. To podrazumijeva prikaz odnosa između vršnih termina (VT), širih termina (ŠT), užih termina (UT) i ako postoje, još uže specificirane podskupine (UT1, UT2).

Budući da je tezaurus područja socijalne politike koncipiran i kao abecedni i kao sistematski raspored naziva, prikazat će se odnosi koje važe u oba rasporeda. Kao što je već rečeno u prikazu općenitih osobina tezaurusa, postoje tri osnovna odnosa među pojmovima: ekvivalencija, hijerarhija i asocijativni odnos.

Pri izradi tezaurusa socijalne politike, taj je odnos vizualno prikazan tako da je nedeskriptor (nepovlašteni pojam) uvijek tiskan u kurzivu, te iza sebe u zagradi, otisnuto uobičajenim slovima, ima postavljen deskriptor (povlašteni pojam) na koji se upućuje u značenju “*vidi*”= “*upotrijebi*”. Obratno, iza deskriptora otisnutog normalnim slovima nalazi se zagrada u kojoj je kurzivom otisnut nedeskriptor u značenju “*vidi i*”= “*upotrijebi za*”. U odnosu ekvivalencije stoje sinonimi, zatim tuđice i usvojenice.

¹⁶ Hrvatska norma ISO 2788 : Dokumentacija – Smjernice za izradu i razvoj jednojezičnih tezaurusa (ISO 2788:1986). Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2004.

Primjer: obitelj (*porodica*) *porodica* (obitelj)

Hijerarhijski su odnosi upravo oni koji su glavno obilježje sustavnog tezaurusa, odnosno sustavnog popisa pojmova. Hijerarhijski odnosi sadržavaju nadređene (superordinirane) i podređene (subordinirane) odnose. Pri tome najviši odnosi u tezaursu socijalne politike ujedno jednim dijelom predstavljaju hijerarhijski najviše odnose unutar znanstvenog područja za koje se izgradio tezaursus. Vezano uz raščlanjenost same discipline, hijerarhijski su se odnosi morali kod nekih pojmova vrlo duboko granati. Tako su uz uobičajene odnose:

VT-vršni termin

ŠT-širi termin

UT-uži termin

ponegdje dodani i subordinirani odnosi:

UT1- hijerarhijski podređen UT

UT2 - hijerarhijski podređen UT1

Nadalje, hijerarhijski odnosi mogu obuhvaćati nekoliko logički različitih odnosa: generičke odnose, partitativne odnose (odnos dio-cjelina), odnose pojedinačnog slučaja i polihijerarhijske odnose. Generički su odnosi oni gdje generički (rodni, odnosno nadređeni) izraz zastupa razred pojmova koji su sa svoje strane dijelovi tog razreda:

Primjer:

obiteljska politika

obitelj

muž

Sljedeći, partitativni odnosi, povezuju dio-cjelinu u nekom kontekstu. Ovaj se odnos nije uvodio u tezaursus jer se inače, u pravilu, uvode kod skupina deskriptora koji nisu uključeni ni u jednu drugu hijerarhiju (npr., zemljopisna imena).

Odnosi pojedinačnog slučaja predstavljaju veze općih i pojedinačnih kategorija i prisutni su unutar veza u ovom tezaursusu.

Primjer:

Teorijske perspektive socijalne politike (opća kategorija)

Feministička teorijska perspektiva (pojedinačna kategorija vezana hijerarhijski uz opću).

Polihijerarhijski odnosi predstavljaju pojmove koji istovremeno pripadaju dvjema ili više kategorijama, i unutar njih se u svakoj nalaze u hijerarhijskom

odnosu. U ovom tezaurusu, to je, na primjer pojam *dijete* koji ćemo naći u vezi s obitelji (BFd1), ali i u vezi s korisnicima socijalne pomoći (EBa).

Asocijativni odnosi su veze srodnosti. One svakako postoje unutar tezaurusa, ali takve je pojmove teže definirati i zapravo nisu povezani hijerarhijski, nego su pojmovno srodni. Kako je i sama struktura znanstvenog polja socijalne politike asocijativno povezana, ta se povezanost preslikava i u strukturi tezaurusa, te je vidljiva i bez posebnog izdvajanja pojmova. Uz to, iscrpna posebna analiza pojedinih odnosa i nije tema ovog rada, a i nije bitna za samu uporabu tezaurusa.

Ukratko se može reći da je struktura ovog tezaurusa koncipirana u skladu s područjem za koje se izrađuje, te u skladu s međunarodnim i domaćim standardima za izradu tezaurusa.

Utvrđeni su odnosi ekvivalencije i hijerarhije koji su popraćeni i primjerima. Za odnos asocijativnosti utvrđeno je da zapravo povezuje čitav tezaurus svojim vezama, no da ga, zapravo, nije nužno posebno izvoditi. Ukupan broj naziva je 313, od toga deskriptora 296.

Nazivi u tezaurusu dani su u jednini i množini, ovisno o potrebi za obuhvatnošću pojedine kategorije, mjestu naziva u hijerarhijskom nizu, te svojstvima hrvatskoga književnog jezika. Tezaurus je strukturiran kroz sistematski i abecedni raspored naziva. Uza sistematski raspored, priloženo je i abecedno kazalo. Uz kratak opis njihovih svojstava, prilažu se primjeri.

Sistematski raspored naziva

Unutar sistematskog rasporeda naziva, deskriptori su podijeljeni u sedam glavnih tematskih skupina, koje su stvorene prema horizontalnoj hijerarhiji unutar znanstvenog polja socijalne politike. Glavne su tematske skupine:

Teorijske perspektive socijalne politike

Područja socijalne politike

Instrumenti socijalne politike

Nositelji provođenja mjera socijalne politike

Sustav socijalne pomoći

Modeli socijalne politike

Socijalno planiranje

Za označivanje pojedinih cjelina korištene su kombinacije velikih i malih slova latinične abecede i arapski brojevi. Pri tome, prvo veliko slovo označava glavnu tematsku skupinu (najviši pojam) (**A**), a drugo veliko slovo podjelu

na skupine unutar pojedine glavne tematske skupine (**AA**). Unutar skupine postoji podjela na podskupine koje se označavaju malim latiničnim slovima (**AAa**). One se nadalje mogu raščlaniti na dodatne podskupine koje se označavaju arapskim brojevima (**AAa1**). Ukoliko postoji potreba za još preciznijom raščlambom, posljednja se skupina označava dodatnim malim latiničnim slovom iza arapske brojke (**AAa1a**). Ova se posljednja podjela vrši iznimno, i to isključivo da bi ostala dosljedna znanstvenoj raščlambi polja. Nedeskriptori su prikazani u kurzivu i stavljeni u zagradu uz deskriptor. Ovaj sustav označivanja ujedno teži prikazati strukturu znanstvenog područja za koje je tezaursus izrađen, ali i omogućiti korisniku da što brže i jednostavnije pronađe potreban deskriptor. Tako tezaursus ostaje otvoren za proširenja i nadopune. Slijedi primjer jednog od najviše raščlanjenog deskriptora – *žrtve rata*:

B područja socijalne politike

BD socijalna skrb

d opseg socijalne skrbi

d4 socijalna skrb za posebne skupine

d4j žrtve rata

Abecedno kazalo uz sistematski raspored naziva

Uz sistematski raspored priložen je i abecedni indeks izraza koji grade tezaursus područja socijalne politike, koji je, kao i cijeli tezaursus, izrađen ručno. Priložen je u namjeri da osigura krajnjem korisniku trenutno pronalaženje željenog pojma i njegovo lociranje unutar hijerarhijski prikazanoga sistematskog rasporeda. Ujedno se pregledavanjem abecednog indeksa može utvrditi trenutni broj izraza. Nedeskriptori su pisani kurzivom i u zagradi uz njih upućuje se na deskriptor (u značenju *use=vidi*). Na desnoj strani uz deskriptor, date su oznake koje upućuju na mjesto pojedinog izraza u sistematskom rasporedu.

Primjer:

1. agencije za zapošljavanje	BBd1
2. AIDS	BEa1
3. alijenacija	BDa1
4. alimentacija	BFa
5. alkoholizam	BEe1

Abecedni raspored naziva

Abecedni raspored u prvom je redu namijenjen pretraživanju korisnika svih kategorija. Pri tome se imalo u vidu da informacije knjižnice Studija socijalnog rada sve češće koriste ne samo studenti Studija socijalnog rada, profesori i djelatnici socijalne skrbi, nego i znanstvenici iz drugih znanstvenih područja, kao i studenti drugih fakulteta.

Smatrajući da će se ovi potonji najčešće služiti abecednim rasporedom, on je koncipiran što je moguće preciznije. Stoga su nedeskriptori dani dvaput. Otisnuti su malim kosim slovima u zagradi iza deskriptora, te još jednom u popisu po abecednom slijedu. Abecedni raspored tezaurusa socijalne politike sadrži ukupno 313 naziva, od toga 296 deskriptora i 17 nedeskriptora. Abecedni je raspored dan hijerarhijski. Uza svaki deskriptor, navedeni su članovi njegovoga deskriptorskog polja, pripadajuća kratica. Zbog specifičnosti građe za koju je sastavljen tezaurus, hijerarhijski niz je kod nekih deskriptora vrlo detaljno raščlanjen, kako bi se što više smanjile moguće nedoumice korisnika i olakšao im se izbor odgovarajućeg deskriptora.

Razlozi malog broja nedeskriptora su razvijen i standardiziran vlastiti znanstveni jezik polja socijalne politike,¹⁷ koji se stalno nadopunjuje u skladu s razvojem znanstvenog polja, te autentični znanstveni radovi. Knjižničar je stoga već pri stvaranju i odabiru predmetnih odrednica koje će biti prevedene u deskriptore mogao uključivati malo tuđica i sinonima koji inače postaju nedeskriptori u strukturi tezaurusa.

Primjer redoslijeda navođenja članova deskriptorskih polja kojima pretходи kratica:

DESKRIPTOR

VT vršni termin

ŠT širi termin

ST srodni termin

UT uži termin

UT1 uži termin hijerarhijski podređen UT

UT2 još uži termin hijerarhijski podređen UT1

Najčešći su članovi deskriptorskog polja: VT, ŠT i UT. Ukoliko iza deskriptora ne stoji niti jedan drugi član deskriptorskog polja, znači da je on vršni termin (VT), dakle hijerarhijski najviši (*područja socijalne politike*). Precizno

¹⁷ Pokazatelj razvoja vlastitoga znanstvenog jezika je i izradba Pojmovnika socijalne politike, koji je sastavni dio udžbenika Socijalna politika.

razrađeno hijerarhijsko okruženje omogućuje korisniku daljnji slijed naziva vezanih uz određeni deskriptor, te u konačnici željeni rezultat pretraživanja.

Primjer abecednog rasporeda:

AGENCIJE ZA ZAPOŠLJAVANJE

VT PODRUČJA SOCIJALNE POLITIKE

ŠT ZAPOŠLJAVANJE

UT NEZAPOSLENOST

Zaključak

Ideja izrade tezaurusa grane socijalna politika područja socijalnih djelatnosti, potekla je iz potrebe za boljom obradbom, organizacijom i prijenosom informacija ovoga mladog, dinamičnog i još nedovoljno poznatoga znanstvenog područja. Osnovna mu je namjena pretraživanje i indeksiranje građe socijalne politike.

Tijekom rada na izgradnji ovog tezaurusa, upotrijebljena je domaća i strana literatura, te utvrđeno da su tezaursi s ovog područja iznimno rijetki, a i većim dijelom neprimjenjivi, odnosno primjenjivi za određeno područje. Razlog su tome svakako specifičnosti socijalne skrbi i razvoja socijalne politike u pojedinim zemljama. Stoga je ovaj tezaurus socijalne politike većim dijelom specifičan za hrvatsku socijalnu politiku, i oslanja se na postojeće znanstveno područje socijalnih djelatnosti. Sadrži 313 naziva, od toga 296 deskriptora. Pri izradbi se pazilo na opseg tezaurusa. Naime, pošto su grane u području socijalnih djelatnosti međusobno vrlo povezane, bilo je potrebno pažljivo ograničiti i više puta provjeravati izabrane nazive kako bi tezaurus ostao u zadanim okvirima izabranoga znanstvenog polja.

Godine 2006., izrađen je i priručnik u kom je tezaurus prikazan u sažetijem obliku, prilagođen praktičnoj uporabi pretraživanja i indeksiranja. Primjenjuje se pri poučavanju studenata na području informacijske pismenosti, te kao pomoć pri stvaranju ključnih riječi u člancima polja socijalna politika. Djelomično zadovoljava i potrebe za pretraživanjem literature fonda knjižnice. Uskoro su u planu njegova proširenja i ispravci u skladu s novim težnjama socijalne politike, posebice vezane uz pristupanje Hrvatske Europskoj uniji. U tu se svrhu već odabiru i skupljaju predmetne odrednice iz najnovije znanstvene literature.

LITERATURA

- Ajduković, Marina. Razvoj obrazovanja socijalnih radnika u Hrvatskoj. // 50 godina Studija za socijalni rad / ur. Marina Ajduković. Zagreb : Pravni fakultet, 2002. Str. 9-13.
- Bawden, David: Tezaurusi : nova postignuća. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 44, 2(2001), 182-187.
- Hrvatska norma ISO 2788 : Dokumentacija – Smjernice za izradu i razvoj jednojezičnih tezaurusa (ISO 2788:1986). Zagreb : Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo, 2004.
- Knežević, Mladen. Neka razmišljanja o suvremenoj teoriji socijalnog rada. // Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada 4(1997), 29-40.
- Leščić, Jelica. Klasifikacija i predmetno označivanje. Zagreb : Naklada Nedičko Dominović, 2007.
- Leščić, Jelica. O tezaursu : načela, izradba, struktura : pregled. // Vjesnik Bibliotekara Hrvatske 44, 2(2001), 172-181.
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o utvrđivanju znanstvenih područja. // Narodne novine, 30(2000).
- Puljiz, Vlado... [et al.] Socijalna politika. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005.
- Švenda-Radeljak, Ksenija. O knjižnici Studijskog centra socijalnog rada : razvoj do procesa informatizacije. // Ljetopis socijalnog rada 17, 1(2010), 129-147.
- Švenda-Radeljak, Ksenija. Ustroj tezaurusa za znanstveno područje socijalne djelatnosti – grana socijalna politika : magistarski rad, Zagreb : Filozofski fakultet, 2005.
- Urbanija, Jože. Metodologija izrade tezaurusa. Zagreb : Naklada Nedičko Dominović, 2005.